

Pápai-Tarr Ágnes

adjunktus

Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

A CSALÁDON BELÜL BÁNTALMAZOTTAK BÜNTETŐJOGI VÉDELMEÉRŐL

Debreceni Jogi Műhely, 2022. évi (XIX. évfolyam) 3-4. szám (2023. március 31.)

DOI 10.24169/DJM/2022/3-4/3

Absztrakt: A családon belüli erőszak jelensége az emberiség történetével egyidős. Különböző történelmi korszakokban azonban más volt mind a társadalmi, erkölcsi, mind a büntetőjogi megítélése. Napjainkra az bizonyos, hogy a büntetőjognak egy komplex és jól átgondolt védelmi rendszert kell kiépítenie és működtetnie azért, hogy a családon belül bántalmazottak jogait védje, de legalábbis erre mindenképpen kísérletet tegyen. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a büntető anyagi jog a családon belül bántalmazottak hatékony védelmét milyen eszközöket felsorakoztatva igyekszik megoldani. Célom, hogy gyűjteményét adjam elsősorban azoknak a büntető anyagi jogi rendelkezéseknek, melyek a családon belüli erőszak áldozatait vagy azokat is hivatottak védeni.

Kulcsszavak: családon belüli erőszak, áldozatok jogai, áldozatok védelme

The criminal protection of the persons abused by domestic violence

Abstract: Domestic violence is as old as mankind. However, in different historical periods, it was also judged differently in the society, in ethics, or in criminology. Today we must ensure to construct and maintain a complex and thorough system to protect the rights of the victims of domestic violence, or, at least take measures to do so. In my paper I am examining the legal tools of the criminal substantive law that are applied to ensure the effective protection of

the abused of domestic violence. My primary aim is to present a collection of criminal substantive regulations, which are meant to protect the victims of domestic violence.

Keywords: domestic violence, rights of the victims, protection of the victims

Über den juristischen Schutz der Missbrauchsoffer bei Gewalt in der Familie

Abstract: Die Gewalt in der Familie ist so alt wie die Geschichte der Menschheit. In den unterschiedlichen Epochen war aber die gesellschaftliche, moralische und juristische Beurteilung der Gewalt in der Familie sehr verschieden. Heutzutage steht fest, dass das Strafrecht ein komplexes, gut durchdachtes Schutzsystem aufbauen und in Stand halten muss, um die Rechte der Missbrauchsoffer bei Gewalt in der Familie zu schützen, oder mindestens zu versuchen dieses zu tun. In meiner Studie nehme ich die Frage unter die Lupe, was das materielle Strafrecht für den Schutz der Missbrauchsoffer bei Gewalt in der Familie tun kann. Der Zweck der Studie ist eine Sammlung der in erster Linie materiellen Strafmaßnahmen, die auch die Missbrauchsoffer bei der Gewalt in der Familie schützen sollen.

Schlagworte: Gewalt in der Familie, Rechte des Missbrauchsoffer, materielles Strafrecht, materiellen Strafmaßnahmen

Bevezetés

Kriminológiai kutatások támasztják alá, hogy „*sokkal nagyobb a valószínűsége egy személy bántalmazásának vagy megölésének a saját otthonában a saját családtagja kezétől, mint bárhol másutt, vagy bárki más által.*”ⁱ (Kerecsi, 1994, p. 54) A számok hazánkban is magukért beszélnek, hiszen tendenciózus az, hogy az összes személy elleni erőszakos bűncselekmény mintegy negyedét családon belül követik el.ⁱⁱ (Virág, 2004, p. 58) Félő, hogy a Covid-19 járvány ezeken az arányokon nem javított. Sőt. Bizonyos időszakokban a családon belül bántalmazottak még védtelenebbé válhattak, a korábbinál is kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülhettek.

A családon belül megvalósuló bűncselekményekkel kapcsolatban az egyik igen nagy probléma a nagyfokú látencia.ⁱⁱⁱ A bűncselekmények zárt ajtók mögött történnek, éppen ezért láthatatlanok és sok esetben tagadottak. Életszerű, hogy csak akkor fordul a sértett, vagy valamelyik családtag védelemért a hatóságokhoz, ha már komolyabb következményei vannak az otthon falai között történteknek. (Virág, 2004, p. 45) Gyakran a bántalmazott környezetében élők, a szomszédok, barátok, – ha egyértelmű jelei is vannak a tényleges bántalmazásnak, abúzusnak, – a társadalmi felelősséget egyszerűen azzal hárítják el, hogy magánügyként kezelik a témát. Valóban komoly kérdés az, hogy hol húzódik a magánélet határa, kinek és mikor van joga beavatkozni a családon belüli veszekedésekbe, verésekbe? (lásd bővebben Tóth, 1999, p. 26)

A családon belüli erőszak egy igen összetett jelenség és be kell látnunk, hogy a vele szembeni hatékony fellépés, nem képzelhető el pusztán a büntetőjog eszközeivel. (Pápai-Tarr, 2015, p. 627) Ugyanakkor az is bizonyos, hogy a büntetőjognak egy komplex és jól átgondolt védelmi rendszert kell kiépítenie és működtetnie azért, hogy a családon belül bántalmazottak jogait védje, de legalábbis erre mindenképpen kísérletet tegyen. Magyarország Alaptörvénye deklarálja a házasság és a család védelmét, (Alaptörvény, L. cikk, (1)) erre tekintettel a családon belül bántalmazott személyek fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése a mindenkori büntetőpolitikának kiemelt célkitűzése. A közelmúltban is a családon belüli erőszakos bűncselekményekre adott válaszul, a jogalkotó több ízben szükségesnek látta módosítani a Btk. rendelkezéseit, hogy ezáltal is hatékonyabb védelmet biztosítson a bűncselekmények áldozatai számára.

A tágabb értelemben vett büntetőjognak számos jogintézménye létezik, mely célzottan a családon belül bántalmazottak jogait vagy azokat is hivatott védeni.^{iv} Egyetlen tanulmányban ezeknek a jogintézményeknek a teljes körű bemutatása sikertelen próbálkozásnak bizonyulna, ezért most elsősorban a családon belüli erőszak elleni küzdelem büntető anyagi jogi eszközeinek számbavételére fókuszálunk. A családon belüli erőszak problémáját és az erre adott lehetséges büntetőjogi válaszokat a bántalmazott, mint passzív alany oldaláról közelítem meg. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a büntető anyagi jog a családon belül bántalmazottak hatékony védelmét milyen eszközöket felsorakoztatva igyekszik megoldani. Nem kerül sor az egyes jogintézmények és tényállások részletes dogmatikai elemzésére, sem hatékonyságának vizsgálatára, hiszen ez lényegesen meghaladná egyetlen tanulmány terjedelmét. Céloom csupán, hogy

gyűjteményét adjam elsősorban azoknak a büntető anyagi jogi rendelkezéseknek, melyek a családon belüli erőszak áldozatait vagy azokat is hivatottak védeni.

1. A családon belüli erőszak fogalma és a bántalmazottak védelmének szintjei a büntető anyagi jogban

A családon belüli erőszak az emberiséggel egyidős, hiszen amióta a család, mint a legalapvetőbb és legegyszerűbb társadalmi egység létezik, azóta a családon belüli erőszak is jelen van, csak különböző történelmi korszakokban más volt a társadalmi és persze a büntetőjogi megítélése is.^v (Lásd részletesen Szöllősi, 2005, p. 65, Fónagy, 1. rész, 2. rész, 3. rész) A családon belüli erőszak manapság is aktuális téma, sokan és sokféle magatartásra használják ezt a kifejezést. (Lásd részletesen Kemény, 2005, p. 40, Balogh – Matolcsi, 2009, pp. 82, 91, 96, Virág, 2004, pp. 55-58) A téma egyik nehézsége éppen ebben rejlik, hogy nem sikerült egy egységes fogalmat kialakítani, erre a meglehetősen heterogén jelenségre. Annyi bizonyos, hogy kriminológiai fogalomról van szó, egy gyűjtő kategóriáról, amely magában foglalja a tágabb és szűkebb értelemben vett családtagok között elkövetett különböző büntetendő magatartásokat, az otthon megvalósuló erőszakcselekményeket. (Pápai-Tarr, 2017, p. 66)

Idesorolható a tényleges fizikai bántalmazás, melyet a büntetőjog testi sértésnek vagy tetteges becsületsértésnek nevez. Idetartozik az elhanyagolás, lelki bántalmazás, a verbális bántalmazás, fenyegetés, szidalmazás, érzelmi zsarolás, érzelmi elhanyagolás, de a szexuális erőszak, szexuális abúzus is, valamint a gazdasági, társadalmi ellehetetlenítés, mely utóbbi a sértett pénzének és egyéb forrásainak az ellenőrzését és korlátozását, valamint a sértett elszigetelését jelentik. (Lásd részletesen Virág, 2006, pp. 381-382) A büntetőjog nyelvére lefordítva, a szűkebb és tágabb értelemben vett családtagok között elkövetett, igen széles spektrumon mozgó büntetendő magatartások tartoznak ide, mely a becsületsértéstől, a zaklatáson, személyi szabadság megsértésén át, a kiskorú veszélyeztetését, kapcsolati erőszakot, szexuális bűncselekményeket vagy egyszerű testi sértést is jelenthet, de egészen a többszörösen minősülő emberölésig is terjedhet. A családon belüli erőszak a sértettek szempontjából lehet gyermekbántalmazás, házastárs- vagy partnerbántalmazás, illetve idős családtag bántalmazása.

A családon belül bántalmazott passzív alanyok védelmét a büntetőjog több szinten, mind a Btk. Általános, mind a Különös részi rendelkezései útján biztosítja. Kifejezetten a gyermekek védelmét szolgálja, – akár a szűkebb és a tágabb értelemben vett családon belül is – amikor a Btk. az életkorhoz fűz súlyosabb jogkövetkezményeket vagy akkor, amikor a bűncselekménynek kizárólag a kiskorú lehet a passzív alanya. Az idős kor miatt a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes és a védekezésre képtelen személyi kategória, a családon belül is egy jól körülhatárolható személyi kört véd. A hozzátartozó sérelmére történő elkövetés, illetve az ehhez fűződő számos negatív jogkövetkezmény már egy általánosabb megközelítésként, valamennyi fent említett passzív alanyi kört magában foglalja. Addig, amíg a gyermekek fokozott védelme egyértelmű az életkor és a kiskorúság alapján, valamint az idős korrallal együtt járó kiszolgáltatottságot is megtaláljuk nevesítve a Btk. rendelkezései között, addig a partner sérelmére történő elkövetéssel csak szűkebb körben találkozunk^{vi} és gyakori, hogy a partner sérelmére történő elkövetés, a hozzátartozó sérelmére elkövetett minősített esetként nyer értelmezést. Összességében a családon belül bántalmazottak büntetőjogi védelme érdekében bevezetett jogintézmények egy része csoportosítható az alapján, hogy kifejezetten melyik passzív alanyi kört hivatottak védeni, de a Btk. rendelkezései közt a passzív alanyok tekintetében átfedések is vannak, és találunk olyan rendelkezéseket, melyek valamennyi passzív alanyi kört egyaránt védik a családon belül megvalósuló bántalmazásokkal szemben, még akkor is, ha a tipikus áldozatok a családon belül bántalmazott nők. A bírói gyakorlat is igyekszik fokozott védelemben részesíteni a hozzátartozó sérelmére elkövetett bűncselekményeket azzal, hogy a büntetés kiszabása körében súlyosító körülmény lehet, ha a sértett az elkövető hozzátartozója. Különösen a sértett és a terhelt közötti rokoni, hozzátartozói kapcsolatot értékeli súlyosítóként a bíróság az erőszakos és élet testi épség elleni bűncselekményeknél.^{vii}

Tanulmányunkban először a családon belül bántalmazottakra vonatkozó közös Általános Részi rendelkezéseket tekintjük át, majd az egyes passzív alanyokra tipikusan vonatkozó Általános és Különös részi rendelkezések kerülnek bemutatásra.

2. A családon belül bántalmazottakat védő Általános Részi rendelkezések

2.1. *A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása*

A jogalkotó egyes családon belül elkövetett bűncselekmények elszaporodására válaszul, a közelmúlt Btk. módosításai között, a feltételes szabadságra bocsátás kizárását helyezte kilátásba meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetői esetén.^{viii} A bántalmazottak hatékonyabb védelme érdekében a Btk. kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét azoknál az elkövetőknél, akiket hozzátartozója sérelmére elkövetett, nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása tehát nem automatikus, hiszen az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyához igazodik. Ráadásul a bűncselekmény nem szerepelhet a Btk. 38. §-a (4) bekezdésének e) pontjában taxatív felsorolt deliktumok között – tekintettel arra, hogy a felsorolásban szereplő tettesként elkövetett bűncselekmények esetében a feltételes szabadságra bocsáthatóság minden körülmények között kizárt.

Ennek megfelelően, amennyiben sorra vesszük a Btk. személy elleni erőszakos bűncselekményeinek a körét, melyek a minimum nyolc éves büntetési tételnek megfelelnek, és ezekből kiválasztjuk azokat, melyeket jó eséllyel hozzátartozó sérelmére is gyakrabban követnek el, akkor megállapíthatjuk, hogy az élet, testi épség elleni bűncselekmények, – az emberölés kivételével, – az erőszakos szexuális bűncselekmények, legfeljebb a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények vagy a személyi szabadság megsértésének bizonyos elkövetői esetében kerülhet sor nagyobb számban a Btk. hivatkozott rendelkezésének alkalmazására. (Lásd Bagossy, 2022, p. 229-230)

Emellett meg kell említeni, hogy a Btk. 38. § (6) bekezdése diszkrecionális jogkört biztosít az eljáró bíró számára, hiszen a bíróság az ügydöntő határozatában mégis dönthet az (5) bekezdésben meghatározott elkövető feltételes szabadságra bocsátásáról, ha az elkövetés körülményeire, az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség fokára vagy egyéb büntetéskiszabási körülményekre figyelemmel, a társadalom védelme és annak megelőzése, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el, pártfogó felügyelet elrendelésével és külön magatartási szabály meghatározásával

elérhető. Amennyiben az elkövető kedvező személyi körülményeire tekintettel a bíróság mégsem zárna ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, akkor annak időtartamára kötelezően pártfogó felügyeletet rendel el és külön megatartási szabályként távoltartás elrendelését helyezi kilátásba a jogalkotó, mely a kötelezett mozgását nyomon követő technikai eszköz alkalmazásával is ellenőrizhető.

A családon belüli erőszak egyik megoldatlan kérdése, hogy a bántalmazó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélese és a büntetés kitöltése után, előbb vagy utóbb szabadulni fog a büntetés-végrehajtási intézetből. Számos esetben komoly kockázata van annak, hogy a bántalmazás újra kezdődik, esetleg az elkövető bosszút fog állni a családtagokon. A jogalkotó a szabadulás időpontját igyekszik a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával mind későbbre tenni, illetve ennek hiányában a távoltartás magatartási szabály előírásával igyekszik hatékonyabban védeni a bántalmazottat azzal, hogy a családtól meghatározott ideig még távol tartja az elkövetőt. A hozzátartozó fogalmát a Btk. 459.§ (1) bekezdés 14. pontja határozza meg, de a szóban forgó törvényi rendelkezés alkalmazásakor a hozzátartozók körét a Btk. tovább bővíti, így hozzátartozónak minősül az elkövető gyermekének szülője, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondkoltja, gyámja vagy gyámoltja is.

2.2. Kötelező pártfogó felügyelet

A családon belül bántalmazott partnert, a gyermeket és az idős hozzátartozót is védi, a bántalmazót pedig egyrészt ellenőrzi, másrészt segíti a Btk.-nak a kötelező pártfogásra vonatkozó rendelkezése. A fent említettek szerint, amennyiben a bíróság nem zárja ki a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, akkor az elkövető kötelezően pártfogó felügyelet alatt áll a feltételes szabadság időtartamára. Azonban nem csupán a feltételes szabadság időtartamára kötelező pártfogó felügyelet elrendelése, hanem kötelező a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetőinek a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre ítélese mellett is pártfogó felügyelet elrendelése.^{ix} A személy elleni erőszakos bűncselekmények körét a Btk. meghatározza, (Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pont) ezek közül a hozzátartozó sérelmére történő elkövetés az a plusz feltétel, mely a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés esetén a kötelező pártfogást

eredményezi. Ebben az esetben a családon belül elkövetett bűncselekmény miatt büntetőeljárás lefolytatására került sor, de a bíróság vagy kifejezetten az elkövető kedvező személyi körülményeire, vagy a bűncselekmény csekélyebb tárgyi súlyára vagy mindkettőre tekintettel, arra a következtetésre jutott, hogy elég, ha a szabadságvesztés végrehajtásának a veszélye egy ideig az elkövető feje felett lebeg. Ezekben az esetekben felmerülhet sokakban kritikaként, hogy a bántalmazó egy felfüggesztettel megúszta és minden marad a régiben, így a büntetőjog nem nyújtott hatékony védelmet a bántalmazottnak.

Azonban a felfüggesztett szabadságvesztés ebben az esetben azért nem tekinthető súlytalannak, mert a bántalmazó egy újabb bántalmazással már a végrehajtandó szabadságvesztést kockáztatja. A próbaidő arra sarkallhatja az elkövetőt, hogy törvénytisztelő életmódot folytasson, reintegrálódjon a társadalomba, változtasson a családhoz való korábbi hozzáállásán, és véletlenül se merüljön fel benne a bűnözői életút folytatása és különösen partnerének vagy más hozzátartozójának bármilyen formában történő bántalmazása. Ezeknek a céloknak a sikeres teljesítéséhez pedig a törvény maga rendelkezik úgy, hogy ellenőrző, segítő személyt rendel az elkövető mellé. A kötelezően elrendelt pártfogó felügyelet mellett a bíróság előírhat egyéni magatartási szabályt vagy kötelezettséget az elkövető számára, ezáltal tovább egyéniesítve a kiszabott szankciót.

Tény, hogy csodákat tenni a pártfogó felügyelő sem képes, de célja az elkövető rendszeres ellenőrzése és irányítása révén az ismételt bűnelkövetés megakadályozásának elősegítése. A pártfogó felügyelőnek természetesen nem feladata az elkövető valamennyi szociális problémájának megoldása sem, de amennyiben azok hozzájárultak a bűncselekmény elkövetéséhez vagy a bűnismétléshez, akkor legalábbis törekednie kell azok megoldására. A pártfogó felügyelő képes lehet arra, hogy elindítsa azt a változási folyamatot az elkövetőnél, ami majd elősegíti jövőbeli jogkövető magatartását és a további családon belüli erőszak megelőzését. Sok esetben a bántalmazónak szenvedélybetegsége, függősége, életviteli nehézségei nagymértékben hozzájárulnak a bűncselekmény elkövetéséhez.^x Ezeknek a problémáknak a megoldása pedig elejét veheti újabb családi tragédiáknak. A pártfogó felügyelő segíthet munkahely keresésében, szenvedélybetegségből való felépülésben, orientálhat a munkához szükséges szakképzettség megszerzésében és a Pártfogó Felügyelői Szolgálat által és a Közösségi Foglalkoztatók által kínált szolgáltatások reális lehetőségként megnyílhatnak az elkövető számára.

Azokban az esetekben, amikor tartani kell attól, hogy a bántalmazó újabb bűncselekményt követne el a bántalmazott vagy annak hozzátartozója sérelmére, akkor a bántalmazó távoltartását is el kell rendelni. Amennyiben az áldozat védelme érdekében szükséges, akkor a bíróságoknak el kell rendelni magatartási szabályként, hogy az elkövető meghatározott személy(ek)től, és az érintett személy lakó- vagy tartózkodási helyétől, illetve az általa rendszeresen látogatott helytől, intézménytől tartsa távol magát.^{xii} Ettől a szabálytól azonban a bíróságoknak az élethelyzetek sokszínűségére tekintettel lehetőségük van eltérni, hiszen a Btk. rendelkezése szerint az elkövetés körülményeire, az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség fokára, az elkövető és a bűncselekmény sértettje, illetve más, a bűncselekménnyel összefüggésben veszélyeztetett személy közötti kapcsolatra vagy egyéb büntetéskiszabási körülményre figyelemmel eltérhet. (Btk. 71. § (5))

3. A családon belül bántalmazottak speciális büntetőjogi védelme

3.1. *A családon belül bántalmazott gyermek passzív alanyok védelme*

A családon belüli bántalmazási formák közül a gyermekbántalmazás kapott először nagyobb figyelmet.^{xiii} (Herczog, 2007) Nem véletlen ez, hiszen a gyermekek az „*érdekeik és igazuk képviseletére még nem teljesen képes emberpalánták.*” (Sipos, 2009, pp. 210-211) Gyakran a gyermekek nem mernek, vagy koruknál fogva nem képesek fellépni és igényeiket érvényesíteni, függenek és félnek a bántalmazótól, aki gyakran hatalmi, befolyási viszonyt is gyakorol felettük. A kiskorúak kiszolgáltatott helyzetüknél fogva számos visszaélésnek vannak kitéve, és sajnos a család sem minden esetben a védelmet és biztonságot nyújtó közeg, hanem gyakran igen súlyos bűncselekmények elkövetésének a színhelye. A büntetőjog számos ponton igyekszik a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermeket úgy védeni, hogy a büntetőigény érvényesítésének a lehetőségét a bűncselekmény elkövetéséhez képest időben kitolja. A család zárt ajtóinak mögött elkövetett szexuális bűncselekmények egy részére is igaz, hogy a Btk. általános részi rendelkezései alapján nem évülnek el a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében az ötévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetendő bűncselekmények, ha a deliktum sértettje a bűncselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. (Btk. 26. § (2) bekezdés c) pont) Ugyancsak több és a családon belül gyermekek

sérelmére elkövetett bűncselekményre is vonatkozik, hogy az elévülés határidejébe nem számít be az a tartam, amíg a sértett a huszonegyedik életévét be nem tölti vagy be nem töltötte volna, feltéve, ha a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a 18. életévét.^{xiii} Ezeknek a rendelkezéseknek a magyarázata, hogy az önvád, szégyenkezés, büntudat miatt a történetek gyakran évekkel, sőt évtizedekkel később kerülnek csak napvilágra, és a gyermekeknek még a felnőttekhez képest is több idő szükséges az elfogadáshoz, hogy a bűncselekmény nem az ő hibájukból történt. (Herczog, 2007, p. 45) Ekkorra a már kevésbé kiszolgáltatott felnőttek, megnyílhat az út a még gyermekként elszenvedett bűncselekmény miatti büntető igény érvényesítésére. Az már persze más kérdés, hogy a bizonyítás sok év távlatában egyre inkább nehézkessé és sok esetben kétségesé is válhat.^{xiv}

A büntetőjog a passzív alany életkorához számos esetben fűz szigorúbb jogkövetkezményt, mely elsősorban a kiskorúak fokozott és komplex büntetőjogi védelmét szolgálja. Ezeknek a rendelkezéseknek a témánkkal való metszete, hogy a szigorúbb jogkövetkezmények akkor is érvényesek, ha a bűncselekmények a családon belül kerülnek elkövetésre. Számos olyan bűncselekményt találunk a Btk.-ban, melyek esetén kifejezetten relevanciája van az életkornak, vagy minősítő körülmény a bűncselekmény elkövetésekor a tizenharmadik,^{xv} a tizennegyedik^{xvi} vagy tizenkettedik^{xvii} életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetés. Csupán néhányat emelünk ki a sok közül, melyeknek a családon belüli erőszak esetén is fokozottabb jelentősége lehet. Minősített emberölésnek számít, ha az elkövető tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére követi el a bűncselekményt. Bár az emberölés minősített esetei között súlyossági sorrend nincs, de a bírói gyakorlat azt mutatja, hogy nagy a súlya az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása szempontjából a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetésnek. (Polgár, 2017, p. 70) Az OKRI által az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása körében végzett kutatási eredmények azt mutatják, hogy emberölés esetén, ha a sértettek között gyermek szerepelt, akkor 50%-os esélye volt a TÉSZ-nek és 27% az életfogytig tartó szabadságvesztésnek. (Bolyki – Nagy – Solt – Szabó, 2017, pp. 72-73) Ráadásul, ha családon belül kerül a gyermek megölésére sor, akkor a hozzátartozó sérelmére történő elkövetés súlyosító körülménynek számít.

A Btk. a gyermekek egészséges szexuális fejlődését és szexuális kizsákmányolását több bűncselekményi tényálláson keresztül védi. A nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények vonatkozásában, a tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekmény végzése még beleegyezése esetén is szexuális erőszaknak minősül, ha pedig erőszakkal valósul meg a cselekmény az már minősített eset. Ugyanakkor minősített esete a szexuális erőszaknak és a szexuális kényszerítésnek is a 18. életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetés. Ráadásul az erőszakos szexuális bűncselekmények vonatkozásában minősített eset a hozzátartozó sérelmére történő elkövetés is. Ez azt jelenti, hogy a családon belül a gyermek sérelmére történő szexuális erőszak, a gyermek életkorára és a hozzátartozói minőségre tekintettel, kétszeresen is minősülhet, és akár el nem évülő bűncselekmény is lehet. A gyermekek egészséges szexuális fejlődését védi a szexuális visszaélés tényállása, melynek szintén súlyosabban minősülő esetét képezi, ha az elkövető hozzátartozója vagy nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve az elkövető a szexuális visszaélést a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve követi el.

A gyermekpornográfiának minősített esete a hozzátartozó sérelmére vagy nevelése, gondozása alatt álló sérelmére történő elkövetés, valamint legszigorúbban büntetendő a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetés. A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekkel szemben a Btk. a jogkövetkezmények tekintetében is szigorúbban lép fel, mely tetten érhető a kötelezően kiszabandó végleges hatályú foglalkozástól eltiltás szabályaiban, (Btk. 52. § (3)) illetve a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárásában. (Btk. 38. § (5) bekezdés b)–c) pontok)

A gyermekek fokozott védelmét szolgálja a Btk. XX. fejezetében szabályozott, a gyermekek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények köre is. A családon belüli erőszak szempontjából kiemelés igényel a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény, melyet a kiskorú nevelésére, gondozására, felügyeletére köteles személy követheti el, aki e feladatából eredő kötelezettségét súlyosan megszegi. Ennek a köteleességszegésnek az eredménye, hogy ezzel a kiskorú testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését az elkövető veszélyezteti. A bűncselekmény eredményének megállapítása gyakran függ a passzív alany életkorától is. A büntetőjog ezen tényállás alatt szankcionálja a családon belül gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket is, nevezetesen a testi sértés szintjét el

nem érő gyermekverést,^{xviii} a fizikai bántalmazást, az elhanyagolást, megfélemlítést, megszegyenítést és megalázást, a verbális bántalmazásokat, az éheztetést, és még hosszan sorolhatnánk a tényállást kimerítő magatartások körét.

A gyermekvédelem mellett állók a családon belüli erőszak értelmezésénél nem álltak meg a szűk értelemben vett családnál, hanem kiterjesztik a családon belüli erőszak fogalmát, a családszerű helyzetekben nevelkedők, vagyis intézeti, intézményi keretek között élőkre egyaránt. Ez utóbbi jelenséget nevezhetjük rendszerabúzusnak is. (Virág, 2006, p. 381) Így ezekben a helyzetekben elkövetett testi sértések, kiskorú veszélyeztetése, személyi szabadság megsértése, és szexuális bűncselekmények elkövetése, szintén a kriminológiai értelemben vett családon belüli erőszakhoz tartozik. A fokozott büntetőjogi védelem ezekben az esetekben a passzív alany életkora és/vagy az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt álló személy sérelmére, illetve a sértettel kapcsolatban fennálló egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve minősítéseknek köszönhetően, szintén megvalósul.

3.2. Az idős családtagok büntetőjogi védelme

A családon belül bántalmazott alanyi kör tekintetében érdemes szót ejtenünk az idősebb generációról. Sajnos az idős, védtelen emberek is válhatnak családon belüli erőszak áldozatává. Ugyanazon jogpolitikai indokok, melyek a gyermekek fokozott büntetőjogi védelmét alátámasztják, az idősebb generáció védelme érdekében is felsorakoztathatók. Az idősek érdekeik és igazuk képviseltére már nem minden esetben, vagy csak korlátozottan képesek. Míg a gyermekek fokozott büntetőjogi védelme hazánkban a rendszerváltást követő évtizedekben mindig prioritás volt a jogalkotásban, addig az idős generáció iránt sokáig nem mutatott különösebb érdeklődést a jogalkotó. (Lásd Madai, 2019, p. 17) A jogalkalmazó azonban mindig figyelembe vette a sértett védtelenségét, sebezhetőségét, kiszolgáltatottságát, melyek a büntetéskiszabás során nyertek értékelést. A bírói gyakorlatban mindig súlyosító körülményt képezett – és ez napjaink gyakorlatát is áthatja, – ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy.^{xix} Napjainkra azonban a jogalkotói attitűd is megváltozott és a Btk. számos bűncselekmény minősítő körülményeként szabályozza a védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva

korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést. (Madai, 2018, pp. 585-591) Esetünkben a családon belüli erőszak szempontjából talán a legfontosabbnak tekinthető ezek közül az emberölés, (Btk. 160. § (2) bekezdés j)–k) pontok) a testi sértés, (Btk. 164. § (4) bekezdés és (6) bekezdés b)–c) pontok, (9) bekezdés b) pont) és a személyi szabadság megsértése. (Btk. 194. § (2) bekezdés d) pont) Feltételezhetően családon belül kisebb a relevanciája, de teljes egészében nem zárható ki a vagyon elleni és erőszakos vagyon elleni bűncselekmények köre sem.^{xx}

A védekezésre képtelen állapotot előidézheti önmagában az idős kor, de akár az ehhez kapcsolódó betegség(ek) is, mely(ek) fennállása esetén a passzív alany ideiglenesen vagy véglegesen, fizikai értelemben nem képes ellenállás kifejtésére. Az emberölés minősített esetei közt nagy a nyomatéka a védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetésnek is, ahol a TЭСZ kiszabási esélye kutatások alapján már 70% volt.^{xxi} (Bolyki – Nagy – Solt – Szabó, 2017, p. 73)

Az idős koránál fogva a bűncselekmény elhárítására és/vagy felismerésére korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés megállapítása nem lehet automatikus, ez minden esetben bírói mérlegelés kérdése. Nem tudunk egy objektív életkort meghatározni, melynek elérésével ez a Btk.-ban szereplő minősítés már kétséget kizáróan megállapítható. A bíróságnak összetett elemzésre van szüksége annak megállapítása érdekében, hogy a kronológiai életkor mellett, a passzív alany biológiai és pszichológiai kora is arra enged következtetni, hogy az elkövetés pillanatában fennálló idős kor korlátozta a sértettet a felismerésben vagy az elhárításban. (Madai, 2019, p. 21)

Részben az idősebb generáció fokozott büntetőjogi védelmét szolgálja a gondozási kötelezettség elmulasztásának tényállása is, mely bűncselekmény passzív alanya az idős koránál fogva önmagáról gondoskodni nem tudó személy is lehet. (Btk. 167. §.) Amennyiben a gondozásra köteles személy a gondozási kötelezettségét nem teljesíti és ezzel a gondozásra szoruló életét, testi épségét vagy egészségét veszélyezteti, akkor állapítható meg a bűncselekmény elkövetése.

3.3. A családon belül bántalmazott házastárs vagy partner speciális büntetőjogi védelme

A családon belüli erőszak harmadik lehetséges passzív alanyi köre a partner. Partneren férfi és nő egyaránt értendő, de kétségtelenül az otthonukban bántalmazott vagy megerőszakolt nők védelmében fellépő, különböző feminista csoportok kampányai irányították előbb a sajtó, majd különféle társadalmi szervezetek figyelmét a házastárs, vagy partnerbántalmazásra. (Virág, 2006, p. 379) Statisztikai adatok alapján a partnerbántalmazások tipikus áldozatai nők, de nem kizárt a férfi sérelmére történő elkövetés sem.^{xxiii} A fogalom napjainkra egyre inkább bővült, hiszen a jelenség nem szűkíthető le indokolatlanul kizárólag a házastárs kategóriájára, hanem értenünk kell alatta a volt házastársat, élettársat, volt élettársat, sőt az elkövető gyermekének szülőjét is.

Régebben úgy vélték, hogy ami a családi közösségen belül, zárt ajtók mögött történik, az a család magánügye. A férj sok esetben rendelkezett a felesége felett, voltak korok, amikor az asszonyverés, vagy a feleség szexuális bántalmazása teljesen elfogadott jelenségnek számított.^{xxiii} (Fónagy) Korunkban azonban a családon belüli erőszak és ezen belül a partnerek bántalmazása már nem lehet magánügy. A házastársak a házasságkötéssel sem mondanak le testi épségükről, szexuális önrendelkezési jogukról.^{xxiv}

Bár sokan kételkedően tekintenek a tevékeny megbánásra, mint a családon belüli erőszak egyik lehetséges megoldási eszközére, egy kitekintést ez a Btk. Általános Részében szabályozott büntethetőséget megszüntető ok mindenképpen megér. (Btk. 29. §.) Különös tekintettel arra, hogy ennek a jogintézménynek a családon belül bántalmazottak közül kifejezetten a partnerek között fennálló konfliktusok rendezésében lehet nagyobb szerepe.

A tevékeny megbánás jelenlegi szabályozása szerint, amennyiben a cselekmény a Btk.-ban meghatározott bűncselekményi csoporthoz tartozó vétség, illetve háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett és a terhelt a vádemelésig a bűncselekmény elkövetését beismerte és közvetítői eljárás keretében – vagy ezt megelőzően, de közvetítői eljárás keretében jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, a büntetlenséget ajánlja a jogalkotó. Ebben az esetben a sikeres közvetítői eljárás és a felek megállapodása esetén az ügyész megszünteti az eljárást. Amennyiben ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő

az elkövetett bűntett, akkor a fenti feltételekkel a büntetés korlátlan enyhítésére van lehetőség, melyre természetesen csak a bíróságnak van kompetenciája, így ebben az esetben az ügyész vádat emel, és a bíróság a büntetéskiszabásnál veszi figyelembe a terheltnek a sértett irányában megnyilvánuló és a sértett által közvetítői eljárásban elfogadott jóvátételét.

Tanulmányok hívják fel a figyelmet a családon belül zajló személy elleni erőszakos bűncselekmények esetén a tevékeny megbánás és ezzel együtt a közvetítői eljárás megannyi problémájára. Ilyenkor ugyanis félő, hogy a sértett nem önkéntesen egyezik bele az eljárás lefolytatásába, hanem a vádlottal történő együttélésből fakadó nehézségek őt erre kényszerítik. A vádlott érdeke ezekben a helyzetekben az, hogy minél hamarabb szabaduljon a büntetőeljárás hatálya alól és minél hamarabb megállapodás jöjjön létre a felek között. (Bernáth, 2009, p. 10) Tevékeny megbánásra a jelenlegi szabályok alapján kizárólag a hozzátartozó sérelmére alkalomszerűen elkövetett testi sértés esetén kerülhet sor, hiszen amennyiben a hozzátartozó sérelmére az elkövető rendszeresen követ el testi sértést, az már kapcsolati erőszaknak minősülne és a Btk. ebben a bűncselekményi csoportban már nem teszi lehetővé a tevékeny megbánást.^{xv}

A hozzátartozó által elkövetett testi sértésnél felmerül olyan probléma, hogy a megállapodás súlytalan marad, mivel gyakori, hogy bocsánatkérésben állapodnak meg a felek. Általában a motiváció ilyen esetekben nincs tisztázva, sem a felelősség megfelelően kiemelve, ezért *Bernáth Norbert* arra hívja fel a figyelmet, hogy az ilyen ügyek alaposabb szűrésére van szükség, és valóban csak az arra alkalmas ügyekben indokolt tevékeny megbánást gyakorolni és közvetítői eljárást lefolytatni. (Bernáth, 2009, pp. 10-11)

Nem lehet azonban teljes mértékben kizárni a családon belül elkövetett még nem rendszeres bántalmazások esetére a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás sikerét. Külföldi tapasztalatok mutatnak rá arra, hogy gyakran a közvetítői eljárás lehet az egyedüli mentsvára azoknak a nőknek, akik nem akarják párjukat kitenni egy hagyományos büntetőeljárásnak, ezzel akár a szabadságvesztés büntetés lehetőségét is kockáztatva. (Rakotomahanina – Grégorie – Aubert – Carnino – Fornes – Soussy, 2005, p. 4042) Gyakran a büntetőeljárás lefolytatása csupán olaj a tűzre, még jobban elmérgesíti a házastársak között fennálló konfliktust. A magunk részéről azon az állásponton vagyunk, ha az ügyek szűrése az ügyészség által megtörténik, egy gyakorlattal rendelkező mediátor ezekben az esetekben is folytathat le sikeres közvetítői

eljárást és a tevékeny megbánás az eljárás végén figyelembe vehető. Ahogy arra a bevezetőben is utaltunk, a családon belüli erőszak egyik nagy problémája, hogy az ügyek már csak akkor kerülnek a hatóság elé, amikor igen súlyos következményei vannak a bűncselekménynek. A családon belüli konfliktusok kezelésében a felek közötti kommunikáció minél korábbi elindítása nagyon fontos lenne. Ennek egy reális színtere lehet, a tevékeny megbánás. Megfelelő tájékoztatással a sértett figyelme felhívható arra, hogy a bocsánatkérésen túl létezik egyéb jóvátételi forma is. Számos pártfogó felügyelői szolgálatnál elérhető agressziókezelő tréning, melyen való részvétel szintén a megállapodás tárgya lehet és a felek érdekeit és a jövőbeni bűncselekmény elkövetésének megelőzését ez is elősegítheti. A terhelt, amennyiben ez szükséges, vállalhatja, hogy alkoholelvonó kezelésen vesz részt, mely szintén segíthet a családon belüli erőszak további eszkalálódásának megelőzésében. Megállapodás tárgya lehet a felek közötti kapcsolat javítását célzó programok kialakítása vagy akár kapcsolatuk végleges lezárása is. A közösségi foglalkoztatók egyre több lehetőséggel kecsegtetnek, hiszen van lehetőség életviteli problémák kezelésére, pszichológiai tanácsadásra, egy reális jövőkép kialakítására. Lehetőség van családi döntéshozó csoportkonferencia módszerének alkalmazására is, mely a közös stratégiák kidolgozására, családi kapcsolatok megerősítésére és a közös élet újrakezdésére, a nehézségekkel való szembenézésre készítheti fel a feleket.

A külföldi tapasztalatok is azok, hogy ezekben az ügyekben az anyagi jóvátétel jelentősége kisebb, de igen gyakori, hogy magatartási szabály teljesítésében állapodnak meg a felek. (Rakotomahanina – Grégorie – Aubert – Carnino – Fornes – Soussy, 2005, p. 4042) Az eljárás előnye, hogy gyors választ adhat a bűncselekmény elkövetésére, de a klasszikus büntetőeljárás lefolytatása és az azzal együtt járó hátrányok nélkül. Az elkövetőt szembesíti a tetteivel, és helyreállítja a felek közötti kommunikációt. A módszernek tehát a nagyobb családi tragédiák megelőzésben is igen fontos szerepe lehetne.

3.4. Kapcsolati erőszak

A kapcsolati erőszak tényállását a 2013. évi LXXVIII. törvény iktatta be az új Btk.-ba, a családon belül megvalósuló különféle erőszakos cselekmények elleni hatékonyabb fellépés reményében. Sokak számára talán egy álom vált valósággá azzal, hogy a családon belüli erőszak, ha nem is ezzel az elnevezéssel,^{xxvi} de végre önálló bűncselekményként nyert szabályozást hazánkban.^{xxvii}

A bűncselekményt speciális passzív alany kör sérelmére lehet elkövetni, mely a partneren kívül elvileg a kiskorút és az idős hozzátartozót is magába foglalja. Gyakorlatilag a kiskorú sérelmére kétséges a gazdasági ellehetetlenítés elkövetése és problémát okoz a kiskorú veszélyeztetésének és a kapcsolati erőszaknak az egymással való találkozása is. (Pápai-Tarr, 2015, pp. 625-626) Tipikus passzív alany ennél a bűncselekménynél leggyakrabban a partner lesz, de természetesen nem kizárt a többi passzív alany sem.^{xviii} A Btk. a passzív alanyi kör tekintetében az elkövető gyermekének szülője, valamint hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja, gyámoltja sérelmére történő elkövetést szankcionálja. A gyermek szülője tekintetében nem előfeltétel az együttélés, akár alkalmi kapcsolatból származó közös gyermek megteremti azt a kapcsolatot a szülők között, ami a büntetőjogi relevanciával bíró kapcsolati erőszakot megalapozhatja. A többi passzív alany tekintetében azonban megkövetelt, hogy akár az elkövetéskor, akár azt megelőzően, a passzív alany és az elkövető közös háztartásban vagy lakásban éltek, illetve élnek együtt. Ez az együttélésből fakadó bizalom, illetve bizonyos esetekben a kiszolgáltatottság növeli az elkövető általi visszaélés lehetőségét.

A bűncselekmény első alapesetének az elkövetési magatartása az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos cselekmény rendszeres elkövetését szankcionálja. A jogalkotó eredeti célja ennek a fordulatnak a megteremtésével az volt, hogy szankcionálja a családon belüli lelki abúzust, lelki sérülések okozását is. A miniszteri indokolás szerint a lelki bántalmazás egy szubjektív és ezáltal nehezen bizonyítható kategória, ezért végül nem ez a fordulat került be a törvényszövegbe. (2013. évi LXXVIII. törvény indokolása) A bűncselekmény második alapesete a kriminológiából jól ismert gazdasági ellehetetlenítést szankcionálja, de csak akkor, ha a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyongba tartozó anyagi javakat von el az elkövető és ezzel a passzív alanyt súlyos nélkülözésnek teszi ki. A súlyos nélkülözés megállapításának akkor van helye, ha a passzív alany olyan mértékű hiányt szenved az elemi létszükségletek kielégítésére szolgáló javakban, melynek eredményeként a létminimum szintjén sincs biztosítva számára a táplálkozás, ruházkodás, tisztálkodás, a szállás lehetősége. (Sinku, 2018, p. 252) A harmadik fordulat, a Btk. 212/A. § (2) bekezdése értelmében az ott felsorolt bűncselekmények, mint a könnyű testi sértés, a minősített könnyű testi sértés, súlyos testi sértés, személyi szabadság megsértésének alapesete, a kényszerítés, tetteges becsületsértés rendszeres elkövetése képezi az elkövetési magatartást. A

jogalkotó tehát a Btk.-ban már szabályozott tényállásokat, a passzív alany és az elkövető egymáshoz való viszonyára tekintettel rendeli súlyosabban büntetni.

A tényállás szubszidiárius, ezért megállapítására csak abban az esetben van lehetőség, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. Az új tényállással kapcsolatban számos dogmatikai kérdés^{xxx} és elhatárolási nehézség merült fel a gyakorlatban, (Pápai-Tarr, 2015, pp. 625-627) melyek nehezítik a helyes minősítést és ennek megfelelően az igazságos ítéleteket. Korábban rámutattunk arra is, hogy büntetéskiszabási szempontból valódi szigor csak az esetek igen csekély számában jelent a sui generis bűncselekmény megemelt büntetési tételeinek alkalmazása. (Pápai-Tarr, 2015, pp. 624-626) A kapcsolati erőszak megállapítása bár sok tekintetben dogmatikai nehézségeket vet fel, egyértelmű előnye azonban a (2) bekezdésnek, hogy az nem magánindítványra üldözendő, mely a társadalmi felelősségvállalás egy szélesebb dimenzióját nyithatja meg, hiszen nemcsak a sértett, de akár a szomszéd vagy bárki feljelentése alapján is megindulhat az elkövető ellen a büntetőeljárás. A hatékonyabb büntetőjogi védelem a lehetséges szankciók tekintetében is megjelenik, hiszen lehetőség van kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltást is kiszabni, mely lehetővé teszi, hogy a bántalmazót a bántalmazottól egy ideig távol tartsa.

A dogmatikai és elhatárolási nehézségek ellenére a gyakorlati tapasztalat az, hogy a csökkenő bűnözés mellett egyre növekvő tendenciát mutat a kapcsolati erőszak száma hazánkban. Ez természetesen nem feltétlenül azt jelenti, hogy maga a jelenség ténylegesen növekszik, csupán az eddig más bűncselekményként minősített eseteket (pl. testi sértés) egyre gyakrabban kapcsolati erőszakként minősíti a gyakorlat is. Míg bevezetése évében 20 bűncselekményről számolnak be a statisztikák, addig a következő években folyamatosan növekvő tendenciát mutatva, 2019-ben már 392 bűncselekményt tart számon az ügyészégi statisztika. Ugrásszerű növekedésnek tekinthető a 2019-hez képest is a 2020-as év, hiszen a korábbi évhez képest 650-re nőtt a kapcsolati erőszak száma.^{xxx}

3.5. Zaklatás

A családon belüli erőszak elleni küzdelem egyik igen jelentős lépcsőfokaként értékelhetjük a 2007. évi CLXXII. törvénnyel beiktatott zaklatás tényállását. A zaklatások nagy része ugyanis a magánéletbeli, kifejezetten személyes indítékú zaklatásokból áll. A zaklatások elkövetői jellemzően (nem kizárólagosan) férfiak, akik volt házastársuk, élettársuk, volt partnerük sérelmére követnek el zaklatást,

mert nem bírják elviselni a kudarcot, nem fogadják el a szakítást, válást vagy egyszerűen így próbálják visszaszerezni elvesztett szerettüket. (Fogarassy, 2004, pp. 73-74) A tényállás tehát a magánszférát súlyosan sértő zaklatásszerű magatartásokat nyilvánítja büntetendővé. Az, hogy a zaklatás büntetendővé nyilvánítása egy jelentős társadalmi elvárás volt, mi sem bizonyítja hitelesebben, mint az éves szinten előforduló bűncselekmények száma, hiszen napjainkban az összбүнözéssel együtt járó csökkenő számok ellenére, még így is jelentős ügymennyiséget jelentenek a zaklatások miatt indult büntetőeljárások. (Tájékoztató a бүнözés 2020. évi adatairól, Legfőbb Ügyészség, 2021, p. 25)

A zaklatás kriminalizálásával elsősorban az élet, testi épség elleni, illetve szexuális бűncselekmények büntetőjogi védelmének a határai is kiszélesedtek. Az általános tapasztalatok azt mutatják, hogy a zaklató magatartása az idő múlásával, mind fenyegetőbbé válik, mely különféle pszichés zavarokhoz és más, újabb, jellemzően élet, testi épség elleni, akár kifejezetten súlyos бűncselekmények elkövetéséhez vezethet. (Bérces – Domokos, 2017, p. 79) A zaklatás tényállása azonban a testi épségre még veszélyt nem jelentő, de háborgató, fenyegető elkövetési magatartásokkal szemben büntetőjogi védelmet biztosít.

A bevezetése óta több ízben módosított tényállás jelenlegi szabályai szerint az első bekezdés elkövetési magatartása a háborgatás, mely zaklató, zavaró jellegű magatartások rendszeres vagy tartós elkövetésével valósul meg. A rendszeresség azt jelenti, hogy az elkövető rövidebb időközönként többször valósítja meg a cselekményét, míg a tartós elkövetés a magatartás huzamosabb ideig való folyamatos fennállását jelenti. (Lásd részletesen Ambrus – Ujvári, 2016, pp. 425-427) A háborgatás kifejezetten célzatos magatartás, hiszen kifejtésére azért kerül sor, hogy az elkövető mást megfélemlítsen vagy más magánéletébe, vagy mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon. Ezen fordulat alapján minősülnek a zaklató, sértő, szidalmazó jellegű sms-k, telefonhívások, különféle telekommunikációs eszközzel történő zaklatások. Szintén idetartozik a passzív alany követése, a lakása vagy munkahelye előtti gyakori jelenlét.

A második bekezdés első fordulata az ún. félelemkeltéssel megvalósított zaklatás. Ez ugyanis a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével való fenyegetést szankcionálja, mely a passzív alanyra vagy rá tekintettel annak hozzátartozójára irányul, kifejezetten félelemkeltés céljából. A második fordulat pedig azt szankcionálja, ha valaki azt

a látszatot kelti, hogy más életét, testi épségét vagy egészségét sértő vagy közvetlenül veszélyeztető esemény következik be.

A családon belüli erőszak elleni fellépés szempontjából kiemelés igényel, és kifejezetten a partner védelmét szolgálja, hogy minősített esetként a törvény szigorúbban rendeli büntetni, ha az elkövető házastársa, volt házastársa vagy élettársa, volt élettársa sérelmére követi el a bűncselekményt. Elsősorban a gyermekek fokozott büntetőjogi védelme valósul meg általa, hogy minősített eset az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére történő elkövetés.^{xxxii} Ugyancsak a gyermekek fokozott védelmét szolgálja a felnőtt korú bűnelkövető 18. életévét be nem töltött személy sérelmére követi el a bűncselekményt. A zaklatás tényállásával kapcsolatos ügyészégi gyakorlat összefoglaló jelentése alapján a megvizsgált ügyek körében a zaklatás minősített esetei közül szinte csak a (volt) házastárs vagy (volt) élettárs sérelmére megvalósított cselekmények fordultak elő. (Összefoglaló jelentés a zaklatással kapcsolatos ügyészégi gyakorlat vizsgálatáról, p. 17)

Záró gondolatok

A családon belüli erőszak problémája rendkívül sok összetevős, sok szempontból mérlegelendő kriminológiai, szociológiai és büntetőjogi kérdések halmaza. A téma kapcsán felvetődő szinte valamennyi lényeges kérdés esetén, fölmerül az adható lehetséges válasz ellentéte is. Akár olyan alapvető kérdéseknél is, minthogy önálló anyagi jogi kategóriaként szükség van-e a családon belüli erőszakra, illetve sui generis tényállásra vagy sem? (Kanyuk, 2016, pp. 31-44) Jó eszköz lehet-e, vagy egyáltalán lehet-e eszköz a büntetőjog az ilyen esetekben? Anélkül, hogy mélyebb dogmatikai elemzésekbe belementünk volna és a jogintézmények hatékonyságát feltártuk volna, csupán számba vettük – és ez sem bizonyult csekély munkának – a családon belül bántalmazottak védelmének lehetséges büntetőjogi eszközeit. Nem vitatható ugyanis, hogy az államnak, és így a büntetőjognak (is) be kell avatkoznia, és védeni kell a különösen kiszolgáltatott, függőségi viszonyban élő áldozatokat.

A kutatás az Igazságügyi Minisztérium által támogatott, a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretén belül valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Ambrus István, Újvári Ákos (2016): *A zaklatás bűncselekményének gyermekévei*, Magyar Jog, 2016/7–8.
- Bagossy Mária (2022): *A feltételes szabadságra bocsátást kizáró okok az új Büntető Törvénykönyvben*, Jogtudományi Közlöny, 2022/6.
- Balla Lajos (2011): *Az emberölés értékelése – jogszabályi keretek és a Debreceni Ítéltábla gyakorlata*, Pro Futuro, 2011/1. szám.
<https://doi.org/10.26521/Profuturo/2011/1/5608>
- Balogh Lídia, Matolcsi Andrea (2009): *Vélemények a családon, illetve párkapcsolaton belüli erőszak elleni állami fellépés lehetőségeiről*, Rendészeti Szemle, 2009/12. szám.
- Bernáth Norbert (2009): *A közvetítői eljárás gyakorlata és kritikája*, Ügyészek Lapja, 2009/különszám.
- Bérces Viktor (2017): *A zaklatás törvényi tényállásába ütköző cselekmények minősítése és bizonyítási kérdései*, Magyar Jog, 2017/7–8. szám.
- Bérces Viktor, Domokos Andrea (2017): *A családon belüli erőszak szankcionálásának büntetőjogi lehetőségeiről*, Jogelméleti Szemle, 2017/3. szám.
- Bolyki Orsolya, Nagy László Tibor, Solt Ágnes, Szabó Judit (2017): *Az életfogytig tartó szabadságvesztés jogalkalmazási gyakorlata*, In: *Kriminológiai Tanulmányok*, 54. kötet, Szerk.: Vókó György, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest
- Fogarassy Edit (2004): *Zaklatás: egy ismeretlen fogalom a magyar jogban*, Jogtudományi Közlöny, 2004/2. szám.
- Garai Renáta (2021): *A kapcsolati erőszak „szövődményei” – egy nóvum hatása és joggyakorlata*, PhD értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest.
https://ajk.kre.hu/images/doc2021/doktori/Garai_Renata_PhD_disszertacio.pdf, letöltés dátuma: 2022. június 26.
- Herczog Mária (2007): *Gyermekbántalmazás*, Complex Kiadó, Budapest
- Kanyuk Petra Ágnes (2016): *A kapcsolati erőszak sui generis tényállásának szerepe a családon belüli erőszak megfékezésében*, Magyar Rendészet, 2016/5. szám.

Kanyuk Petra Ágnes (2018): Kritikai gondolatok a kapcsolati erőszak szerepéről a családon belüli erőszak elleni küzdelemben, In: *A 15 éves PEME XVII. PhD-Konferenciájának előadásai*, Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, Budapest

Kanyuk Petra Ágnes (2018): *Farágásra kardot...? – gondolatok a kapcsolati erőszak önálló tényállásáról*, *Közjavak*, 2018/2. szám.
<https://doi.org/10.21867/KjK/2018.2.4>.

Kemény Gábor (2005): *A családon belüli erőszak elleni hatékonyabb fellépésről de lege ferenda*, *Belügyi Szemle*, 2005/9. szám.

Kerecsi Klára (1995): *A védtelen gyermek. (Erőszak és elhanyagolás a családban)*, Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet Tudományos Kiadványai Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Madai Sándor (2018): *Az idősek és fogyatékkal élők büntetőjogi védelme a gyakorlatban*, *Magyar Jog*, 2018/10. szám.

Madai Sándor (2019): *Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai hátteréről*, *Jogtudományi Közlöny*, 2019/1. szám.

Madai Sándor (2019/10): *Az idős kor vagy fogyatékoság miatti korlátozott elhárítási képesség és a rablási erőszak – I.*, *Magyar Jog*, 2019/10. szám.

Madai Sándor (2019/11): *Az idős kor vagy fogyatékoság miatti korlátozott elhárítási képesség és a rablási fenyegetés, öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés*, *Magyar Jog*, 2019/11. szám.

Madai Sándor (2021): Elmélkedés egy bűncselekmény jogi tárgyáról: a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, In: *Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére. Navigare necesse est*, Szerk.: Barabás, A. Tünde, Christián László, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest

Németh Eszter (2012): *Hozzá tartozóké sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények*, 2012. szeptember, <http://www.ksh.hu/szamlap/letunk.html>, letöltés dátuma: 2019. szeptember 3.

Pápai-Tarr Ágnes (2015): *Kapcsolati erőszak kritikai megközelítésben*, *Magyar Jog*, 2015/11. szám.

Pápai-Tarr Ágnes (2017): *Családon belüli erőszak egy irodalmi mű alapján. (Móricz Zsigmond: „A világ végén már szép és jó”)*, Debreceni Jogi Műhely, 2017/3–4. szám.
<https://doi.org/10.24169/DJM/2017/3-4/10>

Polgár András (2017): *Ad dies vitae. Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata és végrehajtása*, Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Pécs

Rakotomahanina, Lalao, Grégoire, Béatrice, Aubert, Michèle, Carnino, Fabienne, Fornes Paul, Soussy, Annie (2005): *Réflexion sur l'efficacité de la médiation pénale dans les violence conjugales faits aux femmes*, Gazette du Palais, 28–29 décembre 2005.

Sinku Pál (2018): A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények – Btk. XX. fejezet, In: *Büntetőjog II. Különös Rész*, Szerk.: Belovics Ervin, HVG-ORAC, Budapest

Sipos László (2009): A gyermek, mint áldozat, avagy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények alakulása, Új Pedagógiai Szemle, 2009/8–9 szám.

Szóllósi Gábor (2005): A családon belüli erőszak differenciáltsága, Különbségek a nevek, felfogások és helyzetek szintjén, In: *Családi viszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata*, Szerk.: Virágh György, KJK KERSZÖV, Budapest

Tóth Olga (1999): *Erőszak a családban*, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12., Budapest

Váradi Erika, Gilányi Eszter (2013): A családon belüli erőszak és a magyar szabályozási törekvések, In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 12.*, Szerk.: Stipta István, Gazdász-Elasztik, Miskolc

Virág György (2004): Bevezetés a családi erőszak kutatásához, In: *Kriminológiai Tanulmányok 41.*, Szerk.: Irk Ferenc, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest

Virág György (2006): *Családon belüli erőszak*, In: *Kriminológia-Szakkriminológia*, Szerk.: Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László, Lévay Miklós, Complex Kiadó, Budapest

Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi LXXVIII. törvény indokolása

Internetes források

Fónagy Zoltán: „Bántani nem bántott csak néha megvert.” Mozaikok a családon belüli erőszak történetéből. 1. rész; Elérhető: <http://mindennapoktortenete.blog.hu/>, letöltés dátuma: 2022. július 18.

Fónagy Zoltán: „A férj családfői hatalma nem terjed ki arra” Mozaikok a családon belüli erőszak történetéből. 2. rész; Elérhető: <http://mindennapoktortenete.blog.hu/>, letöltés dátuma: 2022. július 18.

Fónagy Zoltán: „Nőkínzást körünkben meg ne szíveljünk” Mozaikok a családon belüli erőszak történetéből. 3. rész. Elérhető: <http://mindennapoktortenete.blog.hu/>, letöltés dátuma: 2022. július 18.

Tájékoztató a bűnözés 2020. évi adatairól, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2021. <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/01/tajekoztato-a-bunozes-2020.-evi-adatairol.pdf>, letöltés dátuma: 2022. július 15.

Összefoglaló jelentés a zaklatással kapcsolatos ügyészségi gyakorlat vizsgálatáról, Ügyészség.hu, <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok7747.pdf>, letöltés dátuma: 2022. július 15.

ⁱ R. Gelles és S. Straus kutatási eredményeit idézi KEREZSI, 1995. p. 54.

ⁱⁱ 2011-ben 6400 hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekményt regisztrált az igazságügyi statisztika. Ezek közül kiemelkedően magas volt a testi sértések és zaklatások száma. Lásd részletesen NÉMETH, 2012.

ⁱⁱⁱ Nagy valószínűséggel a kisebb súlyú bűncselekmények egyáltalán nem kerülnek napvilágra, így aztán a statisztikai adatok is félrevezetőek lehetnek a témát illetően, hiszen azok a látencióban maradó bűncselekményeket egyáltalán nem tartalmazzák. Lásd NÉMETH, 2012.

^{iv} Pl. a büntetőeljárásból ismeretes távoltartás, különleges bánásmód, tanúvédelem stb. Ld. a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény vonatkozó rendelkezéseit. Az áldozatvédelmi törvény alapján kárenyhítésre jogosultak körébe tartoznak a családon belüli erőszakos cselekmények áldozatai is. Lásd 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről.

^v A tanulmányok elérhetők: <http://mindennapoktortenete.blog.hu/> (A letöltés dátuma: 2022. július 18.)

^{vi} A Btk. Különös Részében kizárólag a kapcsolati erőszak és a zaklatás esetén jelenik meg a házastárs, volt házastárs, élettárs, volt élettárs kategóriája a lehetséges passzív

alanyai körnél, azonban ezekben az esetekben sem kizárólagos passzív alanyi kört jelentenek, vagyis a tényállás más személyi kört is véd.

^{vii} Lásd például: BH 2013.10.260., BH 2012.9.214., BH 2009.10.291., Budapest Környéki Törvényszék B.132/2013/7., Fővárosi Ítéltábla Fkf.164/2019/10. Szexuális erőszak minősített esete, ha az elkövető a hozzátartozója vagy nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése, illetve egyéb módon a hatalma vagy befolyása alatt álló személy sérelmére követi el. A Pécsi Ítéltábla egyik döntésében súlyosító körülményként értékelte, hogy a sértett nemcsak hozzátartozója a vádlottnak, hanem a nevelése alatt is állt a cselekmény elkövetésekor. A törvény szövegéből adódóan ez nem ütközik a kétszeres értékelés tilalmába, s valóban mindkét tényező figyelembe vehető. Egyik a minősítésnél, másik a büntetéskiszabásánál. Pécsi Ítéltábla Bf.11/2018/14.

^{viii} A Btk. 38. § (5) bekezdését a 2020. évi CVIII. törvény iktatta be, jelenlegi szövegét a 2021. évi LXXIX. törvény 15. §-a állapította meg.

^{ix} A Btk. 69. § (2) bekezdését a 2021. évi LXXIX. törvény 17. §-ával módosították.

^x A családon belüli bántalmazások nagy részét alkoholos befolyásoltság miatti agresszió szüli. Lásd KANYUK, 2018, p. 22.

^{xi} A bűncselekmény sértettjétől, valamint a sértettre tekintettel annak hozzátartozójától vagy más személytől (e § alkalmazásában a továbbiakban együtt: érintett személy), az érintett személy lakásától vagy életvitelszerű tartózkodására szolgáló más ingatlantól – ideértve a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézményeket is –, munkahelyétől, az érintett személy által rendszeresen látogatott intézményektől vagy egyéb helytől, különösen nevelési, nevelési-oktatási vagy gyógykezelés céljából látogatott egészségügyi intézménytől, vallásgyakorlása során látogatott épülettől tartsa távol magát.

^{xii} Magyarországon is megfigyelhető, hogy a rendszerváltás óta a büntetőjog kiemelt figyelmet szentel a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények szigorúbb szankcionálásának. Lásd MADAI, 2019, p. 17.

^{xiii} Ilyen bűncselekmények az erős felindulásban elkövetett emberölés, a háromévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő szándékos súlyos testi sértés, az emberrablás, az emberkereskedelem és kényszermunka, a személyi szabadság megsértése, illetve a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény (ez utóbbi alól kivétel, amikor a fent említett rendelkezés esetén el nem évülő bűncselekményről van szó).

^{xiv} Garai Renáta hívja fel a figyelmet a családon belüli erőszakos cselekmények bizonyítási nehézségeire, melyek akkor is fennállnak, ha nem telnek el évek a bűncselekmény elkövetése és a büntető igény érvényesítése között. Lásd GARAI, 2021, pp. 174–185.

^{xv} Btk. 162. § (2) bekezdés, öngyilkosságban közreműködés; Btk. 177. § (1) bekezdés, kábítószer kereskedelem; Btk. 179. § (1)–(2) bekezdés, kábítószer birtoklása; Btk. 181. §, kóros szenvedélykeltés; Btk. 184/A. §, 184/C. §, új pszichoaktív anyaggal visszaélés;

Btk. 185. § (3) és (5) bekezdések, teljesítményfokozó szerrel visszaélés; Btk. 190. § (2) bekezdés, emberrablás; Btk. 192. § (5) bekezdés, emberkereskedelem és kényszermunka; Btk. 192. § (2)–(3) bekezdés, személyi szabadság megsértése; Btk. 196. § (2) bekezdés, szexuális kényszerítés; Btk. 197. § (3) bekezdés, szexuális erőszak; Btk. 198. § (4) bekezdés, szexuális visszaélés; Btk. 200. § (2) és (4) bekezdés, kerítés; Btk. 201. § (2) bekezdés, prostitúció elősegítése; Btk. 203. §, gyermekprostitúció kihasználása; Btk. 204. §, gyermekpornográfia; Btk. 208. § (2) bekezdés, kiskorú veszélyeztetése; Btk. 209. §, gyermekmunka; Btk. 213. § (2) bekezdés, családi jogállás megsértése; Btk. 222. § (4) bekezdés, zaklatás.

^{xvi} Btk. 160. § (2) és (5) bekezdés, emberölés; Btk. 190. § (3) bekezdés, emberrablás; Btk. 196. § (3) bekezdés, szexuális kényszerítés; Btk. 198. §, szexuális visszaélés; Btk. 204. § (5), (7) bekezdés, 204/A § (6) bekezdés, gyermekpornográfia; Btk. 205. § (2) bekezdés, szeméremszétség.

^{xvii} Btk. 196. § (6) bekezdés, emberkereskedelem és kényszermunka; Btk. 197. § (2), (4) bekezdés, szexuális erőszak; Btk. 204. § (2)–(3) bekezdés, 204/A. § (2)–(3) bekezdés, gyermekpornográfia.

^{xviii} A testi sértést a kiskorú veszélyeztetésével halmazatban állapítjuk meg. Lásd pl. BH 58/2012.

^{xix} Szolnoki Törvényszék B.184/2006/385., Debreceni Járásbíróság B.86/2009/64., Pesti Központi Kerületi Bíróság B.22776/2015/55., Fővárosi Ítéltábla Bf.206/2018/34.

^{xx} A bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés minősítő körülmény, a sikkasztás, csalás és rablás vonatkozásában, ezeken túl a védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetés minősítő körülmény a kifosztásnál. Lásd MADAI, 2019/10, pp. 551–557, MADAI, 2019/11., pp. 610–615.

^{xxi} Ugyanerre hívja fel a figyelmet Balla Lajos is, a feltételes kedvezményből a bíróság azt a vádlottat zárta ki, aki idős, védekezésre alig képes sértettekre tört rá álmukban, és haszonszerzés reményében követte el a bűncselekményt. Lásd BALLA, 2011, p. 126.

^{xxii} Erre hívja fel a figyelmet 30/2015 (VII.7) Országgyűlési határozat, a kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépést elősegítő nemzeti stratégiai célok meghatározásáról is. Az Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENyÜBS) szerint 2020-ban a hozzátartozók közötti erőszak sértettjeinek nemek szerinti megoszlása a következőképpen alakult: nők 72 %, férfiak 28 %.

^{xxiii} A tanulmányok elérhetők: <http://mindennapoktortene.blog.hu/> (A letöltés dátuma: 2022. július 18.)

^{xxiv} Korábban az erőszakos nemi közönséget és a szemérem elleni erőszakot házasság fennállása alatt nem lehetett elkövetni. Az 1997. évi LXXIII. törvény mellőzte a

„házassági életközösségen kívül” tényállási elemet, azóta a házassági életközösség fennállása esetén is elkövethető erőszakos szexuális bűncselekmény.

^{xxv} A kapcsolati erőszak a Btk. XX. fejezetében, „*A gyermekek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények*” fejezetcím alatt található. Az már más kérdés, hogy az új Be. nem kapcsolja össze a közvetítői eljárást és a tevékeny megbánást, tehát elvileg közvetítői eljárás lefolytatására bármely bűncselekmény esetén lehetőség van, a felek önkéntes hozzájárulásával.

^{xxvi} A Kormány álláspontja szerint a *család* szó olyan értékeket hordoz, amit nem akartak negatív kontextusban ábrázolni, ezért lett az elnevezés először párkapcsolati, majd kapcsolati erőszak. A *család* fogalmának jogi értelemben történő megragadásának nehézségeit illetően. Lásd MADAI, 2021, p. 338.

^{xxvii} Rendkívül hosszas előkészítő munkák, elsősorban különböző civil szervezetek munkájának köszönhető a tényállás törvénybe iktatása. A történeti előzményekről. Lásd részletesen VÁRADI-GILÁNYI, 2013, pp. 518–527.

^{xxviii} Az ENYÜBS adatai alapján évente összességében elenyésző a gyermekkorú, fiatalkorú és fiatal felnőtt korú sértettek száma a kapcsolati erőszak vonatkozásában, valamennyivel több az idős korú bántalmazott, de itt is lehet átfedés a passzív alanyok között, hiszen az idős korú lehet partner is.

^{xxix} Az egyes elkövetési magatartásban rejlő értelmezési nehézségeken túl, ilyen problémát jelent a rendszeresség fogalma is. Lásd PÁPAI-TARR, 2015, p. 622, KANYUK, 2016, p. 39, KANYUK, 2018, pp. 216–224.

^{xxx} Lehetséges, hogy növekedő arányok a Covid-19 járványnak köszönhetőek.

^{xxxi} A Btk. 222. § (3) bekezdés a) és b) pontja esetén tipikusan a családon belüli erőszak kriminológiai aspektusairól van szó. Lásd BÉRCES, 2017, p. 457.